

12. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання / Олександр Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 256 с. – (Навчальний посібник).
13. Смелкова З. С. Педагогическое общение: теория и практика учебного диалога на уроках словесности / Зинаида Сергеевна Смелкова. – М. : Флинта, Наука, 1999. – 232 с.
14. Станиславский К. С. Приложение : сб. сочинений : в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Музыка, 1954. – Т. 2. – С. 318–390.

Разработка мероприятий повышения эффективности обучения педагогов-дирижеров осуществляется с таким расчетом, чтобы их реализация способствовала установлению единства взаимосвязи между всеми этапами управленческого цикла, направленного на формирование коммуникативной культуры хорового дирижера. Основой процесса общения дирижера является установление взаимных психических контактов и коммуникаций с исполнителями, обмен информацией между хористами в творческом процессе, а также взаимовлияния и психологических взаимодействий.

Ключевые слова: дирижер, общение, мимика, жест.

Working out of measures for conductor pedagogues education efficiency improvement is carried out with the expectation of their realization promoting establishing interrelation integrity between all stages of management cycle, which is directed to forming a communicative culture of a choir conductor. The basis of a conductor communication process is establishment of psychological interrelation and communication between players, exchange of information between chorus and a conductor in creative process and also influence and psychological interaction between them.

Key words: conductor, communication, mimicry, gesture.

УДК 78.071.2

Галина Стасько

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ СПІВАЧКИ І ПЕДАГОГА Б.А.АНТОНЕВИЧ (1926–2011)

Стаття присвячена творчій постаті одного з фундаторів музично-педагогічного факультету, співачки й педагога-вокаліста колишнього Івано-Франківського педагогічного інституту (Прикарпатський університет імені Василя Стефаника) Божени Андріївни Антоневиц, професійна діяльність якої сприяла розвитку академічного вокального мистецтва на Прикарпатті.

Ключові слова: Божена Антоневиц, вокальне мистецтво, навчально-виховний процес, індивідуальна методика, творча особистість.

Історичний екскурс у генезу творчого шляху, як відомо, не тільки фіксує сам процес розвитку, а й утримує в людській пам'яті щось значно глибше й вагомніше, поступово набуваючи тих окреслених форм значущості подій, які дозволяють із часом виокремлювати їх з плінності буття і розглядати в контексті реалій сучасності.

Наукове зацікавлення питаннями, проблематика яких торкається еволюційного шляху розвитку професійного вокального мистецтва, зокрема, регіональних особливостей його становлення в структурі вітчизняної музичної культури, завжди якнайширше стосується, насамперед, навчально-виховного процесу підготовки кваліфікованих кадрів необхідного профілю. Осільки людський голос за своїми невичерпними можливостями є найдосконалішим музичним інструментом, то очевидно те, що для професійного звучання він має бути якнайстаранніше сформованим й опрацьованим. Із цього огляду, винятковий вплив на формування студента-співака, спеціаліста музично-естетичного профілю завжди матиме педагог-вокаліст, який не тільки безпосередньо керує його фаховим вихованням, а й розвиває інтелект, активізує і спрямовує його професійні якості. Педагог, який "акумуляє" у собі набутий співацькою практикою поколінь багатоглибий емпіричний досвід людства, вивірений національними музичними традиціями народу. Саме емпірична основа вокальної творчості закладає фундамент навчально-виховної практики підготовки спеціалістів і стає предметом ґрунтовних теоретичних досліджень, наукових спостережень дотичних наук, у тому числі й педагогіки. Накопичений чималий досвід, таким чином, набуває наукового підґрунтя і логіки закономірностей у системі підготовки кваліфікованих кадрів. Як раціональна основа творчого процесу вокальна педагогіка опирається на теоретичні й практичні досягнення педагогів-практиків К.Малініної, М.Микиші, Д.Євтушенка, П.Голубєва, Л.Дмитрієва, О.Павлищевої, Д.Люша, М.Єгоричевої, Д.Огороднова, І.Назаренка, А.Кравченка, Ю.Юцевича, Г.Стулової та багатьох інших, а також наукові дослі-

дження в галузях акустики (Р.Юссон, В.Морозов, А.Музахольд), фізіології (П.Анохін, Н.Бернштейн, В.Павлов), фоніатрії (В.Єрмолаєв, Л. і В.Триноси, А.Зарицький), психології (А.Запорожець, В.Зінченко, Т.Дуткевич), фонопедії (В.Прокоп'єв, В.Юшманов, В.Ємельянов), нейролінгвістики (Р.Бенлдер, Д.Гріндер, Х.Алдер, А.Залевська), етномузикології (А.Іваницький, В.Антонюк, О.Козаренко). Метою статті є розкриття ролі особистості, а саме – Б.Антоневич, у становленні пріоритетних напрямів навчально-виховного процесу у вищій школі, зокрема, у галузі вокальної педагогіки на Прикарпатті.

Творча постать Божени Антоневич вирізняється, насамперед, харизмою багатогранності таланту, втіленого в практику вокального навчання, таланту співака-виконавця, педагога й керівника, висококваліфікованого спеціаліста й особистості, яка своєю працею зуміла закласти фундамент професійного вокального мистецтва в структуру підготовки кадрів музичного профілю. Її творчий доробок неодноразово висвітлювала місцева преса, а концертні афіші та спогади численних шанувальників, колег-вокалістів і друзів дозволяють сьогодні належно оцінювати працю цього “невидимого фронту” діяльності в авторських потрактуваннях багаторічних спостережень і співробітництва в системі вокального виховання під орудою Божени Андріївни Антоневич на вокально-диригентській кафедрі музично-педагогічного факультету [2; 8].

Виконавство та педагогіка завжди були взаємопов'язаними сторонами єдиного процесу. Про це свідчить і саме поняття т. зв. “вокальної школи”, яке стосується як стилів і напрямів вокального виконавства, так і його історичних етапів розвитку та системи прийомів і методів, опертих на національні традиції кожного народу. Практичний сенс “вокальної школи” у вузькому розумінні стосується безпосередньо й особистості співака чи педагога, що має власну випробувану, індивідуальну методіку розвитку голосу, яка успішно впроваджується в навчальному процесі, що й підтверджує відома цитата Д.Лінн: “Найкраща система та, котра працює” [4, с.65].

Ще Станіслав Людкевич, чудово розуміючи специфіку та природу голосу, у статті “Кілька заміток до реформи у Вищій Музичній інституті ім. М.Лисенка у Львові” писав, що спрямованість і результати опанування вокальним мистецтвом залежать, в основному, від “дотичного професора”, бо кожний досвідчений професор співу має свій “питомий метод” і “школу”, і вокальна музика кожного народу, а особливо така багата й оригінальна, як українська, виявляє свою специфіку і в голосовому, і в пісенному розмаїтті, що й вимагає особливого виховання – своєї школи [6, с.9–10]. А відомий вокальний педагог А.Нежданова завжди наголошувала, що спів – це сфера дуже специфічна: “Мистецтво співу – мистецтво живе, його не можна описати словами настільки повно, щоб за цим описом людина могла навчитись співати. Принципи постановки голосу полягають у тому, щоб не заважати природі, дати їй можливість розвинути у всій красі і силі, з притаманними кожному голосові співака індивідуальними рисами, тембром, діапазоном...” [1].

На Івано-Франківщині, яка славиться талантами, пишається своїми видатними земляками й завжди віддячує їм пам'яттю поколінь, відповідальна “місія” фундатора професійного вокального мистецтва в структурі вищої школи випала Божені Андріївни Антоневич, яка понад сорок років бездоганно поєднувала в собі співачку й педагога, виховала численну когорту співаків-виконавців, диригентів-хормейстерів, педагогів., яка й досі з надзвичайним гумором згадує чи не кожного свого студента, утримуючи в пам'яті безмежну кількість творчих “секретів” і цікавих спостережень.

Прекрасна співачка (лірико-драматичне сопрано), майстерний педагог, Божена Андріївна – яскрава представниця когорти видатних педагогів львівської вокальної школи, до яких належать Соломія Крушельницька, Одарка Бандрівська, Павло Кармалюк, Людмила Божко, Володимира Чайка, Марія, Даниїла та Ніна Байко, Остап Дарчук та багато інших. Непересічний талант, тонкий смак, бездоганне знання вокальної музики й аналітичне мислення дозволили Б.А.Антоневич успішно поєднати у своїй методиці кращі риси італійської, німецької й української вокальних шкіл, які щільно переплелися в галицьких музичних традиціях, і результативно розвивати співацьку культуру краю.

Із сьогоденного досвіду роботи музичного відділення Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка, який уже збагатився низкою музично-виконавських спеціальностей (в інструментальній, вокальній, хоровій музиці тощо), можна “роз-

гледіти” “руку майстра”, завдяки якому вокальне мистецтво приносить щедрі плоди не тільки в галузі академічного співу, а й естрадного виконавства та вокальної педагогіки.

Народилася Божена Андріївна Антоневиц-Скрипничук 16 серпня 1926 року, дитячі роки провела в Станіславі (тепер – Івано-Франківськ). Батько був директором української аматорської трупи ім. Івана Тобілевича, що із самого початку визначило напрям творчої стежини й сприяло подальшій долі вокалістки, активно підтримуваної рідними (матеріально й морально), зокрема, батьком, а після його смерті вітчимою – також високоосвіченою та інтелігентною людиною, професором, згадка про яких самої співачки сповнена надзвичайної теплоти й вдячності. Бо індивідуальність – це, передусім, духовність, глибинні пласти якої сягають незбагненних, швидше, біблійних істин, що торкаються таких людських понять, як: моральність, жертвність, любов, щирість, взаєморозуміння, толерантність і взаємопідтримка. Саме ці якості людини дозволяють їй “відбутися” у широкому розумінні суспільних, громадянських, фахових, побутових, товариських і т. п. відносин, віками відшліфовувати генетичне коріння, створюючи національні, регіональні й, урешті, родинні передумови, котрі, як слушно зауважує відомий музикознавець Л.Кияновська, “віддзеркалюються в підсвідомості незалежно від свідомого вибору особистості”. Із цього огляду, показовим є те, що численним українським родинам у Галичині завжди були притаманними “органічне переплетення високої національної самосвідомості з європейською широтою світогляду, широкий інтерес до культурного розвитку Європи, знання багатьох іноземних мов, прагнення до органічної єдності національного і загальноєвропейського”, самобутнього й конструктивно-прагматичного сьогодення – риси, які дозволяли більшості галицької інтелігенції прислужитися становленню професійного українського мистецтва [5, с.7].

Тому дві вищі освіти (філологічна й вокальна) для Божени Андріївни Антоневиц – це не тільки жага до знань і потреба професійного становлення, а, передовсім, розвиток “родових традицій” як свідчення справжньої “генетичної” інтелігенції у творчому злеті своєї індивідуальності. Навчалась у Станіславській філії Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка. Закінчила Станіславський (нині – Івано-Франківський) педагогічний інститут (українська філологія), Львівську державну консерваторію імені М.Лисенка по класу сольного співу в професора Соломії Крушельницької й А.Улукханової.

Виконавський талант співачки завжди знаходив своїх шанувальників, а музикознавці неодноразово відзначали надзвичайну музикальність, акторські здібності, привабливу безпосередність і щирість передання музично-поетичного образу.

Як стверджують філософи, успішна доля кожної людини в житті залежить від чинників, серед яких поряд з божественним даром роль учителя стає визначальним дороговказом у формуванні світогляду щодо вибору майбутньої професії. Саме такий “золотий вінок” висококваліфікованих педагогів-музикантів оточував дитинство та юність Божени Андріївни – від першого вчителя фортепіано (Станіславська ДМШ №1), видатного галицького педагога, музикознавця та громадського діяча Романа Сімовича, співачки Олени Дмитраш (Станіславське музичне училище) до всевітньо відомої співачки Соломії Крушельницької (Львівська консерваторія ім. М.Лисенка).

Так, висока духовна культура, шляхетність, широка ерудиція, бездоганний смак супроводжували молоду співачку (і педагога-вокаліста) упродовж усього, хоча й нелегкого, суперечливого, а то й жорстоко-несправедливого й тривожного (з огляду на репресивну машину часу) життєвого шляху. Здібна, допитлива, з тонким почуттям гумору й філософським поглядом на життя юна Божена Антоневиц, як “губка”, увібрала в себе все, чим ділилися з нею педагоги й наставники. Бо вже тоді майбутній педагог добре розуміла, що професія вокаліста вимагатиме постійної, самовідданої, аж до фанатизму, праці над собою, яка б дозволила опанувати увесь комплекс знань, умінь і навичок для передачі цієї “естафети” новому поколінню.

З 1953 року Божена Андріївна – викладач класу вокалу музичного училища, а згодом (з 1966 р.) і музично-педагогічного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту імені В.Стефаника. Знання оперної та вокально-музичної літератури, постійна праця над власними новими концертними програмами, опанування виконавсько-педагогічних принципів викладання сприяли формуванню власних педагогічних якостей, спрямовуючи творче покликання педагога. Про її педагогічні досягнення свідчать імена чудових оперних співаків, камерних виконавців і вокальних педагогів, серед яких: Ярослав Шовковий, Марія Стеф’юк (народна артистка

Б.А.Антоневич

вчання завжди лежить, насамперед, у площині спілкування і взаєморозуміння між педагогом і студентом, від чого й залежить левова частка результативності занять. У цьому розумінні, як стверджують колишні учні Божени Андріївни, їй не було рівних, бо пам'ятають тільки надзвичайно цікаві “уроки життя” (а не просто вокалу), її чудовий смак одягатися відповідно до часу й віку, настроєву атмосферу легко-іронічно-гумористично-делікатних стосунків, розповіді з життя видатних співаків і музикантів, а також з життя власного, яке, здається, вмещало всі існуючі фабули людських стосунків.

У роботі над голосом студентів завжди вражав її бездоганний вокальний слух, його особлива “вишколеність”, яка дозволяла безпомилково віднаходити вади й недоліки голосоведення, що підлягало ретельному виправленню з “повним набором” професійних методів: особистого показу, пояснення, педагогічного переконання, зіставлення, навіть гротескних перебільшень-порівнянь й аналізу та, звичайно, методичної літератури з теорії співу. На уроці педагогом “не приймалися” ніякі оправдання, у цьому вона була непохитно строга і жорстка. Вимогливість і дисципліна на заняттях були першочерговою умовою навчального процесу, у якому роль педагога набувала беззаперечного авторитету. Колишні студенти добре пам'ятають її самовідданість аж до самопожертви, яка перетворювала вокальні заняття то в концертно-показовий виступ Божени Андріївни-співачки, то в теоретично-повчальну лекцію Божени Андріївни-педагога, то в навчальну майстерню Божени Андріївни-митця, а поза заняттями – неперевершену співбесідницю, безнадійну оптимістку і, нарешті, просто веселу й дотепну людину. За це її поважали, любили, трішки побоювалися, і не тільки студенти. Особливо її відвертості та правдивості в судженнях й оцінках, гострої манери сприйняття життєвої фальші та несправедливості. Багата на епітети лексика Божени Андріївни-філолога не залишала шансів жодному із студентів на використання сленгової стилістики та

постановку невинних, “порожніх”, “для годиться” запитань.

З 1981 року вона переходить на постійну роботу в музичне училище, у якому ще майже 20 років поспіль дивувала аудиторію на державних іспитах виконанням-ілюстраціями практично всього жіночого оперного репертуару (“Від Розіни до Далілі”, як казала сама співачка).

“Голос є універсальним засобом висловлювання думок і почуттів людини, унікальним акустичним, біофізичним та соціальним феноменом, засобом спілкування й передачі інформації, своєрідним “енергоносієм” та інтелектуальним знаряддям особистості, якому належить особливе, виняткове місце в життєдіяльності людини. За акустичними якостями голос переважає будь-який музичний інструмент або звукоутворювальний пристрій, крім, висоти, сили, тривалості, тембру, володіючи ще й розбірливістю (артикуляцією та дикцією) у мовленні й співі. Голосова функція є провідною серед функцій вищої нервової діяльності, що виокремлює людину серед живих істот” – так широко, але надзвичайно точно можна сформулювати словами українського науковця, вокального педагога Ю.Юцевича творче кредо Божени Андріївни [7]. На думку педагога, саме як універсальну характеристику особистості необхідно розглядати голос людини, який здатний творити “справжнє диво” фізичного й духовного оздоровлення та інтелектуального розвитку, сягаючи сакраментальних глибин людського буття. Звідси й народна мудрість, яка стверджує, що спів – це подвійна молитва до Бога, а молитва, як відомо, твориться серцем, усім своїм єством.

Цим можна пояснити й своєрідну любов співачки-педагога до народнопісенної творчості, опора на яку була визначальною рисою навчального процесу у вокальному класі Антоневиц, оскільки контингент студентів був, переважно, без початкової вокальної підготовки. Народні пісні на заняттях з вокалу співалися не тільки на всіх курсах, а й часто виконувалися студентами “а капела”, тобто без супроводу фортепіано, що, на думку педагога, якнайкраще формує вокально-моторний слух, чистоту інтонування і правильні співацькі навички загалом. Народні пісні, поряд з творами композиторів-класиків (особливо старовинні класичні арії XVII–XVIII ст.), таким чином, ставали базовим навчальним репертуаром для формування робочого діапазону голосу, кантилени й плавності голосоведення переважної більшості студентів усіх курсів та виховання високого художнього смаку й музичної культури загалом. Ще видатний український музикознавець, композитор і фольклорист Філарет Колесса стверджував, що українські народні пісні подають “недосяжні взірці чистої народної мови і високого поетичного вислову, розбуджують любов і повагу до рідного слова, плекають у народних масах почуття краси, розвивають природні здібності і його фантазію” [3, с.111].

Правдивість цих переконань підтверджується фаховою роботою випускників вокального класу Б.А.Антоневиц, більшість з яких обрали своєю спеціальністю саме вокально-педагогічну діяльність. Сьогодні колишні студенти з глибокою вдячністю згадують свої вокальні заняття з улюбленим педагогом, яка вміло перетворювала їх то в маленькі концерти, то теоретично-лекційну аудиторію, то в історично-педагогічні “екскурсії” у методичні принципи видатних вокальних педагогів минулого, які не тільки давали важливі знання, а й формували світогляд, наповнювали молоді душі чимось дуже важливим, щемким, виховували патріотизм і горде відчуття своєї приналежності до високого, справжнього мистецтва. До таких, наприклад, належить “хрестоматійний факт” виконання Соломією Крушельницькою українських народних пісень перед російським царем чи відродження нею ж після прем’єрного фіаско образу Чіо-Чіо-Сан з однойменної опери Дж.Пуччіні та багато інших “фактів” з життя українських співаків, для яких не існувало кордонів у мистецтві. Наполеглива праця – це завжди “маленька перемога” над собою, любила повторювати Божена Андріївна, прискіпливо опрацьовуючи зі студентами глибинний характер змісту вокальних творів, добиваючись “поваги” до так званих “важливих деталей”, пов’язаних з нотним і літературним текстом пісень (наприклад, знати “всі шістнадцять куплетів” народної пісні, детально вивчати примітки композитора, щоб “сміливо дивитися йому в очі” тощо). Справедливість такого підходу підтверджує і сучасна наука, яка розглядає спів як певну мистецько-психічну енергію, так звану “художню енергію”, яка є однією з найефективніших засобів формування індивідуальної “емоційної енергії” (“інграми”), що сприяє “інтелектуальному самозаглибленню” (О.Потебня), поєднуючи в собі матеріальну й духовну енергії в одне ціле [1, с.96].

Таким чином, завдяки самовідданій праці педагогів, до яких належала і Б.Антоневич, вокальна педагогіка збагачується чималим практичним досвідом, що дозволяє систематично оновлювати й удосконалювати навчально-методичну базу, коректувати відповідно до вимог часу технологічну основу звукоутворення, у якому творча взаємодія вчителя й учня стає об'єктом культуротворення. Сприйняття музичного образу в співі, як відомо, відбувається водночас й у формі відчуттів (м'язових, вібраційних, фонетичних, акустичних) і уявлення, і асоціативного мислення, тобто є, фактично, комплексною психічною діяльністю, що має виняткове значення для формування "розумово-почуттєвої діяльності" (О.Костюк) музиканта. Сучасна вокальна педагогіка "тяжіє" до так званого "інтелектуального співу", який характеризується чіткістю і вивіреністю методів та прийомів впливу на голос через усвідомлення ефективності конкретних завдань і рівень сформованості спеціального сприйняття-мислення вокальних процесів. Власне, формування інтелектуального підходу до процесу голосотворення стає найактуальнішою ланкою виховання голосу в сучасній вокальній педагогіці.

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа. Етнокультурологічний аспект : [монографія] / Валентина Геніївна Антонюк. – К. : Українська ідея, 2001. – 144 с.
2. Без пісень нема життя... (До 40-річчя заснування музичного факультету ПНУ ім. В. Стефаника) : музично-красзнавчий альманах / [упоряд.: В. Дутчак та ін.]. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006. – 140 с.
3. Заборовська Д. З історії становлення оперного жанру в Західній Україні / Д. Заборовська // Записки НТШ. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – С. 118–125.
4. Линн Дениз. Указатели, знаки, знаменія / Дениз Линн. – "София", 2000.
5. Кияновська Л. Мирослав Скорик: творчий портрет в дзеркалі епохи / Любов Кияновська. – Львів : Сполом, 1998. – 216 с.
6. Людкевич С. Кілька заміток до реформи у Вищій музичній інституті ім. М. Лисенка у Львові / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії / Станіслав Людкевич. – Львів : Дивосвіт, 2002. – Т. 2. – С. 9–10.
7. Юцевич Ю. Музика : словник-довідник / Юрій Євгенович Юцевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.
8. Зоріна Л. Учениця Соломії Крушельницької / Любов Зоріна // Галичина. – 2002. – 16 трав.

Стаття посвячена творчій особистості певиці і педагога-вокаліста, одного з фундаторів музично-педагогічного факультету бывшего Івано-Франківського педагогічного інституту (Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника) Божени Андреевни Антоневиц, професійна діяльність котрої способувала розвитку академічного вокального мистецтва на Прикарпатті.

Ключевые слова: *Божена Антоневиц, творчий шлях, вокальне мистецтво, навчально-виховний процес, індивідуальна методика, творча особистість.*

The article elucidates the creative figure of a singer and teacher-vocalist, one of the founders of the Musical-Pedagogic Faculty of the former Ivano-Frankivsk Pedagogic Institute, and now the Institute of Arts of Vasyl Stefanyk Precarpathian University, whose professional activity contributed to the active development of academic vocal art in the structure of higher musical education of the Precarpathian region.

Key words: *Bozhena Antonevych, vocal art, academic-educational process, individual methodology, creative personality.*